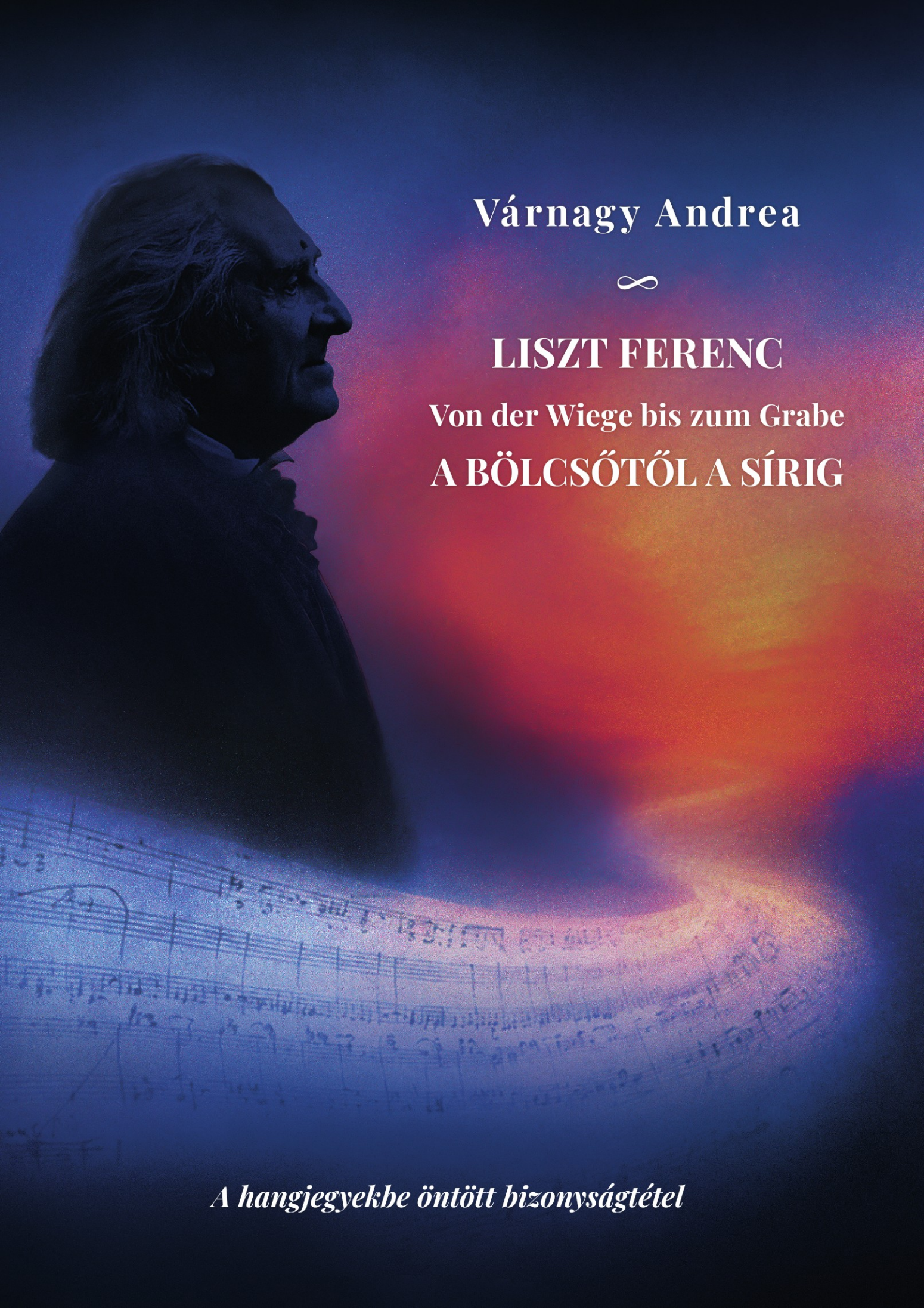

Várnagy Andrea

∞

LISZT FERENC

Von der Wiege bis zum Grabe

A BÖLCSŐTŐL A SÍRIG

A hangjegyekbe öntött bizonyságtétel

VÁRNAGY ANDREA

LISZT FERENC

Von der Wiege bis zum Grabe

A bölcsőtől a sírig

A hangjegyekbe öntött bizonyságtétel

Összukrajnai Állami «Kárpáti» kiadó
Ungvár, 2026

Az alábbi szemelvények Várnagy Andrea *Von der Wiege bis zum Grabe – A bölcsőtől a sírig – avagy a hangok mögé rejtett bizonyságtétel* című könyvéből kínálnak ízelítőt. A kötet a zenei, művészeti és spirituális összefüggéseken keresztül Liszt különleges alkotásának mélyebb, az emberi lét egészét átfogó üzenetét tárja fel. A közreadott részletek e gazdag gondolati világba engednek bepillantást, kedvet ébresztve az olvasóban a mű és a könyv további felfedezésére.

Absztrakt

Liszt Ferenc *A bölcsőtől a sírig* című utolsó szimfonikus költeményében – a születés titokzatos pillanatától az élet örömein, küzdelmein és veszteségein át a végső elcsendesedésig – az emberi lét teljes íve bontakozik ki. E letisztult, mégis merészen előremutató mű Liszt kései alkotói korszakának egyik legszemélyesebb vallomása, amelyben a zene megújítása, a tartalmi kifejezőerő, valamint a transzcendens felé forduló szellemiség egymást áthatva fonódik szerves egységgé.

Várnagy Andreát, a könyv szerzőjét zongoraművészi pályáján végigkíséri e remekmű, amely szakmai életútjának meghatározó sarokkövévé vált. Az újra és újra átélt koncertélményekből fakadó felismerések a kéziratok és történeti források feltárásán át egyre szerteágazóbb kutatássá mélyültek, majd e két irány találkozása lassanként egy önmagán túlmutató lelki útként is kibontakozott előtte: *„A mű megismerése során mind árnyaltabban tárult fel előttem Liszt hitből fakadó, az emberi lét végső kérdéseit megidéző zenei világa. Idővel értettem meg igazán, hogy miközben a hangjegyek mögött rejlő üzenetek teljesebb megértésére törekedtem, észrevétlenül önmagamhoz is egyre közelebb kerültem."*

A többéves kutatómunkából született doktori disszertációra épülő fejezetek tudományos alaposságát kivételes művészekkel és gondolkodókkal folytatott személyes beszélgetések gazdagítják. A megélt tapasztalat, az analitikus látásmód és a művészi érzékenység egymással összhangban tárják fel Liszt progresszív alkotói korszakának újabb rétegeit, s rajzolják tovább *A bölcsőtől a sírig* szellemi horizontját.

E sokszínű kötet komplex ismeretanyaga az olvasó számára is lehetőséget nyújt, hogy mind közelebb kerüljön Liszt művészetének földöntúli távlatokat nyitó világához és időskori alkotói zsenialitásának páratlan gazdagságához.

Tartalomjegyzék

AJÁNLÁS 7
ELŐSZÓ 9
BEVEZETŐ 10
SZEMÉLYES INDÍTTATÁS – TALÁLKOZÁS A MŰVEL. 11
„A BÖLCSŐTŐL A SÍRIG” KELETKEZÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI 13
Életkörülmények hatása a mű keletkezésére 13
Jellemrajz – Liszt személyisége egy orvos szemével 14
Személyiségjegyek – grafológiai kéziratelemzés 16
A Villa d’Este békéje 19
A jubileumi év – Liszt 70 éves 19
Az utolsó szimfonikus költemény születésének életrajzi vonatkozásai 20
Fizikai hanyatlás 22
Az utolsó évek 24
Liszt vallásossága 26
Liszt és a ferencesek 29
Ferences témájú művek 33
Az egyházi zene megújítása 34
Időskor 37
LISZT PROGRESSZÍV ZENEI GONDOLKODÁSA 39
A ZENE ÉS A KÉPZŐMŰVÉSZET KAPCSOLATA 41
A SZIMFONIKUS KÖLTEMÉNYEK 43
ZICHY MIHÁLY, A FESTŐ-GRAFIKUS 46
A sokoldalú művész életútja 46
A tollrajz mint inspiratív tényező 49
A BÖLCSŐTŐL A SÍRIG 52
A szimfonikus költemény születésének körülményei 52
A mű mint hangjegyekbe öntött bizonyságtétel 54
KÉZIRATANALÍZIS 57
Szóló- és négykezes változat 57
I. tétel 58

II. tétel 59
III. tétel 64
Zenekari változat 68
KÉPJEGYZÉK 69
MŰELEMZÉS 113
A bölcső 113
A lét küzdelmei 121
A sír – bölcső az eljövendő élethez 128
A HÁROM VÁLTOZAT ÖSSZEVETÉSE:
HANGZÁS, KOMPOZÍCIÓS ÉS HANGSZERELÉSTECHNIKA,
INTERPRETÁCIÓS KÉRDÉSEK 134
Szóló- és négykezes változat 134
Zenekari változat 136
ÖSSZEGZÉS 140
ZÁRSZÓ 143
RÖVIDÍTÉSEK 144
FELHASZNÁLT IRODALOM 145
GRAFOLÓGIAI ELEMZÉS 153
LISZT ÖRÖKSÉGÉNEK TÜKRÉBEN – SZEMÉLYES INTERJÚK 159
I. Balázs János 159
II. Tóth Péter 161
III. Eckhardt Mária 167
IV. Király Csaba 172
V. Martos Levente Balázs 178
VI. Vásáry Tamás 182
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS 188

Ajánlás

Két Liszt Ferenc-rajongó előadóművész találkozásáról szeretnék írni, akik a Halhatatlan Mester előtt tisztelegnek, és bár útjaik különböznek, mindketten a maguk módján őrzik és közvetítik korszakokon átívelő, páratlan örökségét.

A Liszt Ferenc által alapított, nagy múltú Zeneakadémia falai között megrendezett Marton Éva Nemzetközi Énekversenyen, a versenyzők Liszt-dalainak válogatása közben bukkantam rá Várnagy Andrea *Liszt Ferenc: A bölcsőtől a sírig* című doktori disszertációjára. Andreát már korábbról ismertem; művészi érzékenységét, kivételes előadói kvalitásait, valamint emberi hitelességét mindig nagyra értékeltem.

Először csak beleolvastam, majd időt szánva alaposan elmélyedtem munkájában, és azt kaptam, amit vártam tőle: figyelemre méltó szakmai hozzáértést, alázattal párosuló mély tiszteletet és rajongó szeretetet a Maestro művészete iránt.

Liszt utolsó szimfonikus költeménye formájában és programjában is eltér a „weimari" daraboktól. Az első tizenkét mű a fiatal zeneszerző küzdelmeit, belső vívódásait és megpróbáltatásait tükrözi, ahol a szenvedést és az elbukást végül mindig a diadal, a „mégis" megdicsőülés követi. Ebben a kései alkotásban azonban az élet küzdelmei csupán rövid epizódok a bölcső és a sír közötti út során. A hetvenéves Liszt már túljutott a földi harcokon, és művében az emberi lét végső kérdéseire tekint nyugodt bölcsességgel.

Ahogy Várnagy Andrea írja:

„Nem zenetörténész vagyok, hanem előadó, aki akkor tud hitelesen megszólítani, ha a mű nemcsak értelmezett, hanem szubjektív és átélt is egyben. A kutatás, amely a disszertáció alapját képezte, rendkívül sokat adott. Új gondolatokat, eddig ismeretlen nézőpontokat nyitott meg előttem: a mű olyan rétegeit tárta fel, amelyek korábban talán ösztönösen jelen voltak a játékom során, ezáltal azonban tudatossá váltak."

Ez a vallomás tökéletesen tükrözi Andrea művészi útját. Előadóként nemcsak értelmez, hanem átél, ihletett üzenetté formál és közvetít. Könyve nem pusztán elemzés, hanem különleges felfedezőút is, ahol a kutatás és a megszólaltatás élménye kölcsönösen gazdagítják egymást, és közelebb vezetnek bennünket Liszt kevéssé ismert alkotói korszakához.

Várnagy Andrea munkája rendkívüli érzékenységgel és művészi igényességgel mutatja be Liszt időskori, progresszív zenei világát, és e hiánypótló kötet formájában teszi hozzáférhetővé minden érdeklődő számára. Tiszta szívből ajánlom a kötetet szakmabelieknek és zenekedvelő olvasóknak, mindazoknak, akik Liszt Ferenc nagyságát és gazdag művészetét az előadóművészek tolmácsolásán keresztül, annak minden árnyalatában és mélységében szeretnék átélni.

Az Önök

Marton Évája

Prof. Em. Ks. Marton Éva
Kossuth-díjas operaénekes,
a Nemzet Művésze

Előszó

A bölcsőtől a sírig – egyetlen címben az emberi élet teljessége. Néhány szó csupán, mégis kivételes gondolati és zenei gazdagság rejlik mögötte, amely az idő múlásával, a mű egyre mélyebb megismerése során bontakozik ki, és fokozatosan enged közelebb Liszt Ferenc késői alkotóművészetének szellemi és lelki világához.

A zeneszerző utolsó szimfonikus költeménye hosszú éveken át kísérte előadóművészi és kutatói utamat. A történeti és elemző megközelítések mind árnyaltabban tárták fel előttem a kompozíció gondolati ívét, belső rétegeit, és egyre inkább megerősítettek abban, hogy Liszt nem pusztán egy remekművet alkotott, hanem a létezés legfinomabb, titkokkal övezett átmeneteit is zenei gondolattá formálta. Hangjegyekbe öntötte azt a meghittséget, amelyben a remény, a bizonytalanság, a küzdelem és a belső béke egymásra felelnek, s amelyben az emberi életút lényegi tapasztalatai egymásba simulnak: a születés titokzatos csöndje és puha oltalma, az élet zakatoló mindennapjai, a terhek között felragyogó kegyelmi pillanatok, végül pedig a távozás csendes letisztultsága, amely már az örökkévalóság ígéretét sejteti.

A kutatás és az előadói élmények egymást erősítve segítettek megérteni mindazokat a finom összefüggéseket, amelyek a megszólaltatás során érzékelhetők igazán. Így vált számomra a mű lassan személyes tükörré, olyan alkotássá, amely egyszerre elcsendesít, emlékeztet és tanít.

A kötet első része doktori disszertációm anyagára épül. A második olyan, általam nagyra becsült művészekkel és gondolkodókkal folytatott személyes beszélgetéseket foglal magában, akik saját érzékeny nézőpontjaikkal más-más irányból világítják meg a kompozíció összetett jelentésrétegeit, és felismeréseikkel Liszt késői stílusának finom, sokszor rejtett összefüggéseire is rávilágítanak. Az emberi, művészi és spirituális dimenziók találkozásából kirajzolódó gondolatok tágabb értelmezési keretet adnak, és segítenek megérteni azt a belső csendet és nyitottságot, amely a kompozíció lényegéhez tartozik.

Bízom benne, hogy ez a kötet nemcsak a mű előremutató, különleges formai és hangzásvilágához visz közelebb, hanem ahhoz a szellemi örökséghez is, amely Liszt Ferencet nemcsak kiváló előadóművészként és zeneszerzőként, hanem a zenetörténet egyik legnagyobb újítójaként és legmélyebb gondolkodójaként őrzi meg számunkra.

Várnagy Andrea

Bevezető

„Vannak elmélkedő lelkek, akiket a magány és a szemlélődés ellenállhatatlanul vonz az örökkévaló eszmék, azaz a vallás felé; minden gondolatuk rajongássá és imává válik, egész létük az Istenséghez és a reményhez szóló néma himnusz. Önmagukban és az őket körülvevő teremtésben keresik a lépcsőfokokat, amelyeken felemelkedhetnek Istenhez, kifejezéseket keresnek és képeket, amelyek segítségével megnyilatkozik nekik, s melyek segítségével ők is feltárulkozhatnak neki… Vajha kölcsönözhetnék nekik néhányat![1]

Liszt Ferenc *Költői és vallásos harmóniák* zongoradarab-sorozatához Lamartine azonos című ódakötetének bevezető sorait írta mottóul, amelyek pontosan kifejezik a zeneszerző küldetésének esszenciáját, a művész egyedülálló, közvetítő szerepét az emberek és a magasabb eszmék, az Isten között.

Vallásossága nem csupán személyes hitének kifejeződése volt, hanem a mennyei inspiráció forrása, mely hidat épített az isteni és az emberi között, és segített mélyebben megérezni és megélni a zenei alkotásban rejlő szent dimenziót.

Liszt Ferenc nevének hallatán sokaknak a virtuóz, a világutazó, az ünnepelt sztár jut leginkább eszébe, de akik mélyebbre merészkednek e páratlan életút tanulmányozásában, azok számára feltárul a zseniális zeneszerző eddig sokak számára rejtett arca is.

Rendkívüli sokoldalúsága egyedülálló. Tündöklő zongoraművészi pályája párhuzamosan halad zeneszerzői sokszínűségével, az új zenei törekvésekkel kibontakozó alkotói életútjával, valamint karnagyi, pedagógiai munkásságával. Európa-szerte, határokon átívelve egyetlen zongorával tömegeket rázott fel zenéjével, mely egyben egy kiemelkedő zenei kultúrmisszió krónikája is, jelentős hatást gyakorolva ezáltal a 19. század szellemi és lelki arculatára.

---

1 Alphonse de Lamartine: *Harmonies poétiques et religieuses.* Paris: Charles Gosselin, 1830. Avertissement 198.

Személyes indíttatás – találkozás a művel

Minden zongorista életében meghatározó mérföldkő az első Liszt-művel való találkozás. Ez a rendkívüli élmény zeneileg és technikailag erősen inspiráló hatású, mélyen megérinti az előadó lelkét, formálja a zenei érzékenységet, gazdagítja a kifejezőképességet. Majd további Liszt-művek felfedezése és megismerése még inkább árnyalja ezt a hatást, újabb perspektívákat kínál a lelki építkezésre.

2011-ben, a Liszt-emlékévben a klasszikus zenei világ koncertekkel, kiállításokkal, különleges felvételekkel ünnepelte a zeneszerző születésének 200. évfordulóját.

Zongoraművészként számos kiváló koncerthelyszínen volt alkalmam emlékezni Liszt Ferenc zenei örökségére, melyeken *Liszt arcai* címmel a zeneszerző eddig kevésbé ismert jellemvonásait is bemutató, különleges koncertprogramokat állítottam össze. Koncepcióm során – hogy minél árnyaltabban ismerjük meg a zeneszerzőt – műveit illusztrációként hívtam segítségül, mígnem kutatásaim közben a Régi Zeneakadémia könyvtárában igazi kuriózumra leltem. Nevezetesen *A bölcsőtől a sírig* című szimfonikus költemény négykezes zongoraátiratára. A mű megismerése, a tanulási folyamat, majd a darab előadása művészileg és emberileg is rendkívüli módon gazdagított, így zenei pályafutásom egyik legmeghatározóbb élményévé vált.

Ez a mű, amelyik az utolsó, tizenharmadik a szimfonikus költemények sorában, nem illeszkedik a sorozathoz (Liszt maga babonából nem is számozta be). Méltatlanul keveset említik a különböző biográfiákban, ritkán szólaltatják meg a koncertszínpadokon, elemzéséhez pedig kevés forrásanyag áll rendelkezésre.

Ennek a könyvnek a célja többek között ennek az ismerethiánynak a pótlása. A Geszler Ödön 1914-ben írt tanulmányában[2] olvasottak is arra sarkalltak, hogy a művel kapcsolatos kutatásaimat sokak számára ismertté tegyem. A darab megjelenése után pár évtizeddel később kiadott könyv a műről – értékeit nem felismerve – csupán pár sorban tesz említést, szemben a többi tizenkét szimfonikus költemény részletes elemzésével és méltatásával.

A szerző záró gondolatai a könyvből: „A tételek mindegyike túl rövid, s a kifejletlenség érzetét keltik. A külső részek nyugodt mozgású *p és pp* (egész- és félértékű) hangjegyei vontatottá válnak, nem kötik le a hallgatók figyelmét tartósan, és a zene szempontjából sem igazoltak. Mindezeknél fogva a mű nem tarthat igényt a szélesebb körökben való elterjedésre, s csak mint Liszt legutolsó instrumentális műve érdekel."

---

2 Geszler Ödön: *Liszt szinfónikus költeményei.* /Zenetudományi Könyvtár 6./, 1914. 162.

Ezzel ellentétben, számomra katartikus élmény volt hangonként megfejteni, gyakorolni Liszt zenébe öntött bizonyságtételét, és már a remekmű megismerésekor érlelődött bennem az elhatározás, hogy minél többekhez juttassam el a zeneszerző-géniusz hangjegyei mögé rejtett üzeneteket.

A bölcsőtől a sírig szimfonikus költeményt évek óta játszom koncertjeimen. Annak ellenére, hogy a mű zenei szövete, hangzása gyakran szokatlan, a közönséget minden alkalommal megérinti az a zenébe öntött, határozott bizonyságtétel, amelyet az elhangzás utáni befelé tekintő, hosszú csend is visszatükröz. A *Liszt arcai* címet viselő hangversenyeimen rendszerint a mű négykezes változatát szólaltatom meg partnereimmel. Ezek az előadások évek alatt interpretációs tapasztalatok sorát eredményezték, jelentős hangversenymúltra tekintenek vissza.[3]

A bölcsőtől a sírig hangjegyekbe öntött imádság, egy mélyen hívő ember hitvallása. A három tétel – életünk három legfontosabb állomása. Amennyi csoda övezi a bölcsőben ringatózó, reményekkel teli új élet elindulását, annyi misztikum veszi körül az ismeretlen dimenzióba való átkelést, a végső távozást. És mi köti össze ezt a két határt? Egy Isten által megszabott életút, amelynek örömein vagy épp embert próbáló küzdelmein át is megtalálhatjuk a Nagy Alkotót, aki „életünk zenéjét" komponálja.

3 Hangversenyhelyszínek, ahol a művet négykezes partnereimmel előadtam: Budapest: Zeneakadémia, Régi Zeneakadémia, Magyar Zene Háza, Művészetek Palotája; Kijev: Zeneakadémia; München: Künstlerhaus; Kolozsvár: Filharmónia, Auditórium Maximum; Róma: Collegium Hungaricum; Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem; New York, Washington, Los Angeles, Miami, Toronto, Ottawa, Calgary, Vancouver, Brüsszel, Hága Nagykövetségei, Konzulátusai, Magyar Házai, valamint számos templomi koncert alkalmával.

„A bölcsőtől a sírig” keletkezésének előzményei

Életkörülmények hatása a mű keletkezésére

Liszt időskori évei, kései alkotói korszaka

Liszt kései alkotói korszakát az 1869-es évektől szokás emlegetni, melyet a komponista Budapest–Weimar–Róma közötti állandó utazása határozott meg. A zeneszerző önmaga is háromfelé szabdalt életként, mint „vie trifurquée” jellemezte időskori éveit, amelyet már egészen behálózott a szüntelen ingázás.[4]

Liszt a rendszeres, örök körutazást egyre inkább tehernek érezte, melyről így ír unokatestvérének, Eduárdnak 1877 novemberében: „Nagyon belefáradtam az utazgatásba. Legjobban szeretném, ha bárhol, falun vagy városban, de egy helyütt megmaradhatnék életem végéig, s lehetőleg nyugodtan dolgozhatnék…”[5]

Az élete alkonyán járó ember számára a Rómából Pestre, Pestről Weimarba és Weimarból ismét Rómába vezető zarándokutak minden bizonnyal fizikailag is nagyon megterhelőek lehettek, és ha még számba vesszük bécsi, párizsi, pozsonyi és egyéb villámlátogatásait is, Liszt évente átlagosan hat és félezer kilométert tett meg. Az 1870-es évek úti és vasúti kényelmetlenségei sem könnyítették meg a szakadatlan utazgatást, amely egészségét is egyre inkább próbára tette.

Ha lélektanilag próbáljuk elemezni az otthontalanság, az állandó bizonytalanság érzését, egy mélységesen elbizonytalanodott ember képét mutatja, aki azért volt folyton úton, hogy megbékéljen önmagával. Liszt esetében azonban rácáfolhatunk erre a tézisre, mert ez az attitűd nem belső meggyőződéséből fakadt, sokkal inkább a körülötte álló személyek formáltak igényt idejére és tehetségére. És hogy miért kívánt eleget tenni ennek a sok követelésnek?

Mert minden esetben mások érdeke lebegett a szeme előtt. Utazásai egyikén sem tett szert anyagi haszonra, és mivel szinte mindig maga fizette az útiköltséget, még veszteségeket is elkönyvelhetett, bár számlái igen csekélyek voltak magára kényszerített, kisigényű életmódja miatt (ez hitéletének ferences elemét tükrözte).

„Karitász” volt az a jelszó, amelyhez mélyen ragaszkodott, és ez bőkezűségében is megmutatkozott. E meghatározó jellemvonása barátait kétségbe ejtette, ellenségeit pedig összezavarta. A „szenteskedő” Liszt viselkedése gúnyt váltott ki a zeneszerző rosszakaróiból, legtöbbjük fejében meg sem fordult, hogy mindenfajta ellenszolgáltatás nélkül segít másokon.

Idős korára egyre inkább lemondott a világ dicsőségéről. Ezekben az években csúcsosodott ki az a leegyszerűsödési folyamat, amelyre mint ember és művész egész életében vágyott.[6]

---

4 G Szabolcsi Bence: *Liszt Ferenc estéje.* Budapest: Zeneműkiadó, 1956. 17.
5 La Mara: *Franz Liszt's Briefe 2.* (FLB) 260–261.
6 Hamburger Klára: *Nem pusztán zenész. Tanulmányok Liszt Ferencről.* Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2019. 42.

Liszt személyiségének megismeréséhez mind a családi kötelékek, mind saját belső késztetése, meggyőződése, valamint azok a jellemző személyiségjegyei járulnak hozzá, amelyekkel világnézeti meggyőződését fejezte ki abban a korszakban, amikor a felvilágosodás hatására Európában kibontakozott az antiklerikalizmus.

Szokatlan azonban, hogy utolsó éveiben – mélyen hívő létére – betegesen babonássá vált, mely szöges ellentétben állt vallásos meggyőződésével. Megdöbbentő, hogy személyiségének e ritkán említett jellemvonása milyen jelentősen határozta meg a zeneszerző időskorát. (Például nem engedte, hogy tizenhárom tányér legyen egy asztalon, a kiöntött bor rossz ómen volt számára, de éppen úgy gyűlölte, ha egy pohár széle kicsorbult.)[19]

Nem volt ez más, mint a szorongással szembeni önvédelmi mechanizmus, amely segített a zeneszerzőnek átvészelni a nehéz napokat. Helytállónak tűnik az a megállapítás, hogy Liszt szerette Istent, de félte az ördögöt.

Személyiségjegyek – grafológiai kéziratelemzés

Liszt személyiségjegyeinek feltérképezéséhez, kutatásához a szimfonikus költemény és néhány további Liszt-mű kéziratának, valamint leveleinek tanulmányozása,[20] a kottagrafika, az írás és egyéb jelek alapján a „személyiségkép" meghatározása tanulságos vállalkozás.

A kottakép és az írásos bejegyzések grafológiai vizsgálata támpontot ad a zeneszerző mélyebb megismeréséhez. Egy írásanalitikus szakértő vállalkozott arra, hogy mélyrehatóan feltárja, „kiolvassa" azokat a jellemvonásokat, amelyekre következtetni lehet a kéziratanyag feljegyzései, a kotta különböző változatai alapján.

A következő – Urbán Gabriella[21] grafológus elemzéséből[22] vett – néhány részlet alaposan feltárja Liszt személyiségjegyeit kottakéziratának vizsgálata alapján, s egyúttal olyan összefüggésekre is rávilágít, amelyek megerősítik dr. Szilágyi András anamnézisét is.

A jobb megértés érdekében az elemzés betekintést nyújt a grafológia módszertani részleteibe, a kéziráselemzés működésébe is. A szerző a kéziratok vizsgálatát – *A bölcsőtől a sírig* szimfonikus költeményen kívül – néhány másik Liszt-műre, illetve leveleire is kiterjeszti.

A szerző az írás mozgását, lendületét, sebességét, a vonalak különféle fajtáját, formáját, azok nyomatékát, minőségét, gyorsaságát vizsgálja. Az eredmény, a megállapítások együttese megerősíti Liszt személyiségéről alkotott képünket, amely meglehetősen bonyolult komplexitást mutat.

---

19 A. Walker 3. 420.

20 A grafológiai vizsgálathoz Eckhardt Máriának köszönhetően megtekinthetővé vált *„A bölcsőtől a sírig"* kézirata.

21 Urbán Gabriella, magyar-történelem szakos tanár, írásszakértő, grafológus, többedmagával kifejlesztette a grafológiai mérések alapelveit, alapfogalmait.

22 Urbán Gabriella: *Grafológiai elemzés Liszt Ferenc kézírásáról 1880–82-es „A bölcsőtől a sírig"* című műve kottakézirata és néhány szó, zenei utasítás szöveges kézírása alapján (kiadatlan). A tanulmány során tett megállapítások a korabeli képek és Liszt kotta- és levélkéziratainak vizsgálata alapján készültek (források: *Rákóczi induló* kézirat 1840-ből, Liszt autográf tintával írt és aláírt francia nyelvű levele 1845. április 28., Levél és aláírás 1849 (Liszt levele Corneliusnak), *Király-dal* kottakézirat részlet 1883-ból, *Csárdás obstinée* 1884. Nemzeti Könyvtárban található cikk legalsó ábrája, Levél 1885. július, Weimar., *A bölcsőtől a sírig* kézirat (→ 20. lábjegyzet).

Érdekes a szerző okfejtése, amely a forrásanyag apró mozzanatainak tanulmányozása, analízise során rajzolódik ki. A személyiségjegyekre vonatkozóan a következő tulajdonságokat állapítja meg:

- erős hajtóerő
- természetes erő
- lelki erő
- motiváltság, vitalitás, előrevivő energia
- nyughatatlanság, állandó belső hajszoltság
- nyitottság, rugalmasság
- lényeglátás, hatékonyság, pontosság
- kifinomult szellemiség
- erőszakmentesség
- tudatosság
- magas értékrend

Az elemzés *Liszt Ferenc személyisége kottakézirata alapján* című részéből idézett következő két bekezdés jól meghatározza mindazon személyi tulajdonságokat, amelyek leginkább jellemzők a 70 éves Lisztre:

„A legfeltűnőbb jellegzetessége a fiatalos lendület, energia, ami a mozgásában látható, ugyanakkor a rendkívüli pontosság. A cselekvés lendületét fegyelmezett mederben tartja. Nagyon erős figyelemkoncentráció jellemző rá, rendezettség, pontosság a munkájában és az érzelemvilágában egyaránt."

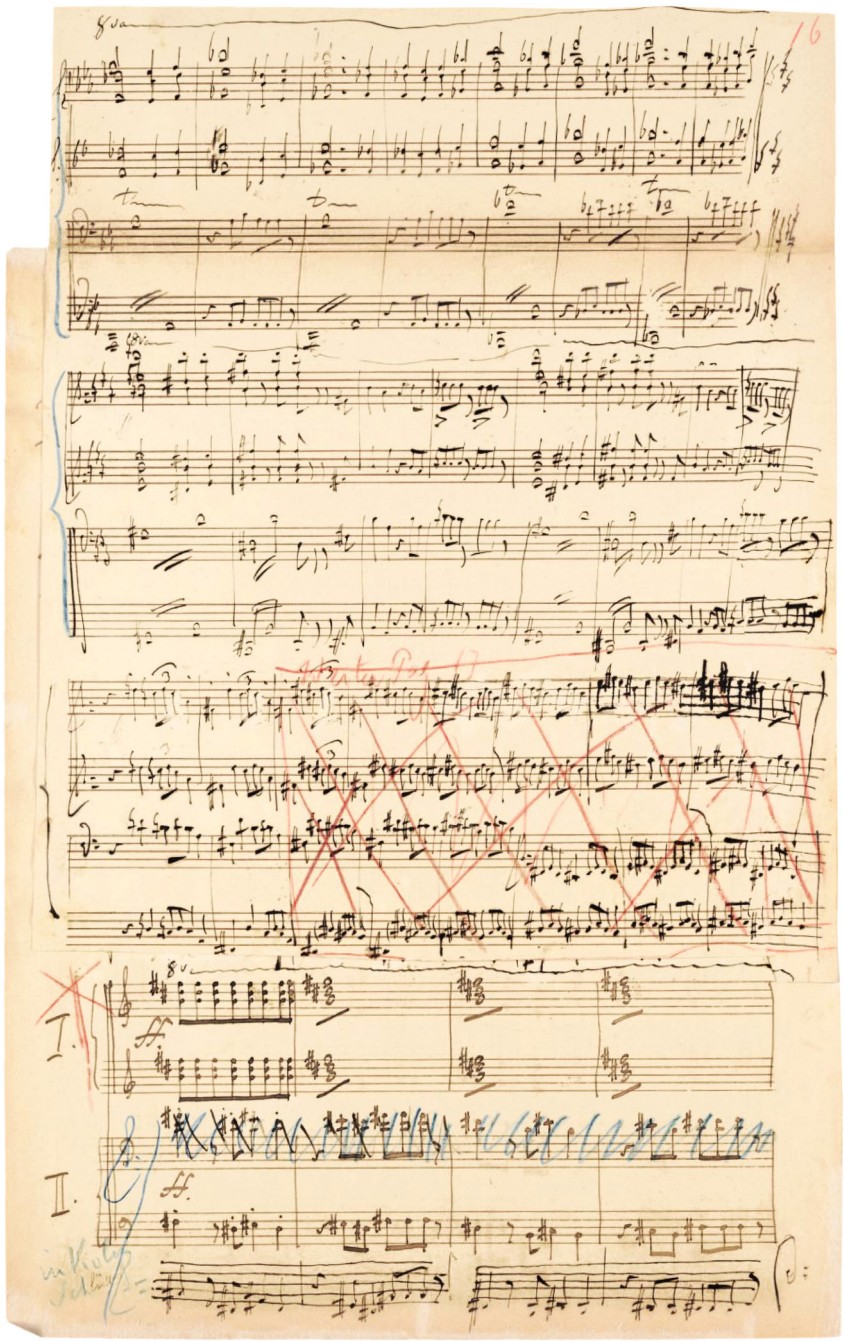
„Egyre többet vár magától, és a lecsillapodott, bölcsességéből megnyilvánuló Liszt már egyre inkább függetleníteni tudja magát a sikertől. Az én-erő, ami személyiségét megalapozza, segíti a meg nem értettség, a negatív hatások, csalódások feldolgozásában. Az önértéktudat elég számára, szerény, de öntudatos, és a megérkezettségben megjelenik a hála és az alázat. És ebben a bölcsességben már a cselekvési vágy, a célirányos, észszerű tettvágy és a belső indíttatású önkifejezés válik elsődlegessé."

Kottaírásában – amely hol jobban, hol kevésbé olvasható – az áthúzások, javítások nem belső bizonytalanságot, kétkedést takarnak, hanem megmarad benne az ifjúi vitalitás, a legjobb, mindig és mindig kifejezőbb zene iránti belső vágy. Bár a sok megpróbáltatás lelkileg, testileg kifárasztotta, a komponálásban ugyanolyan ötletdús, lendületes maradt.

A kézirat tanulmányozása során tett grafológusi megközelítésből fakadó megállapítások – ahogyan a Szilágyi András könyvében található jellemrajz is – hiánypótló ismeretanyagként szolgálhatnak mindazon Liszt Ferenccel és művészetével foglalkozó szakirodalomhoz, melyeknek célja a zeneszerző-géniusz művészetének, illetve személyiségének megismertetése (Urbán Gabriella grafológus tanulmánya a könyv végén olvasható).

A kutatás másik része az a vizsgálat, amely a forrásanyag zenészként történő alapos tanulmányozását, elemzését jelenti. Zenei kutatói szemszögből – a rendelkezésre álló kéziratok oldalait vizsgálva – egyes változatoknál jól kivehetők a komponálási folyamat vizuálisan értelmezhető állomásai. Megelevenednek a szakaszok eltérő változatai, olykor áthúzások, törlések, leragasztások, satírozások közepette. Ezek a zenei invenció különböző mesteri fogásait tükrözik, így a különféle változatok zenei értéküket tekintve gyakran egyenrangúnak tekinthetők.

Ennek az analitikai munkának célja – a műelemzés fejezet szerves kiegészítőjeként – a kézirat verzióinak összevetése, Liszt időskori zenei gondolkodásának, kompozíciós technikája egy szeletének megismerése, melynek során megfigyelhető a mű érési folyamata az egyes változatoktól a végleges megszületéséig. Az összehasonlítás – hasonlóan a grafológiai elemzéshez – sok érdekes eredménnyel, tanulsággal szolgál.[23]

Liszt: *A bölcsőtől a sírig* – részlet a II. tételből, kézirat, négykezes változat.
(Washingtoni Kongresszusi Könyvtár [LCCN: 96704910, CNR: ML30. S65a no. 4, P 13/24])
Az alsó két összekapcsolt sor (I. és II.) a másoló írása, az átragasztáson lévő ütemek, a kék és piros ceruzás áthúzások és bejegyzések, valamint a legalsó sor Liszt kézírása.

23 → Kéziratanalízis.

Műelemzés[206]

E fejezet tartalmazza *A bölcsőtől a sírig* szimfonikus költemény végleges változatának különböző aspektusokból történő vizsgálatát. A szerkezeti felépítés, az építkezési formák, a belső arányok, analógiák és különbségek, a harmóniai gondolkodás, a karakter sajátosságainak zenei kifejezőeszközei, az adott tétel címe és a zenei tartalom közötti kapcsolat, a vallásos lelkület, a transzcendentális gondolkodás zenei lenyomatai mindazon analitikai szempontok, amelyek elvezethetnek a mű megismeréséhez, a mondanivaló mélyebb megértéséhez.

A szerkezeti elemzés alapját a mű szólózongora-változata képezi. A négykezes verzió jellemzőivel, az egyéni interpretációs tapasztalatokkal a XI/1. fejezet foglalkozik. Vizsgálat tárgyát képezi a zenekari változat is (XI.2), elsősorban a hangszerelés megoldásai után kutatva.

A bölcsőtől a sírig – amely Liszt utolsó programzenéje a szimfonikus költeményei sorában – szakít a műfaj egytételes hagyományával. Három önálló tétel, külön címekkel: I. *A bölcső;* II. *Harc a létért;* III. *A sír: az eljövendő élet*. A mű – egy nagy egészként tekintve – formai tagolódás szerint visszatérő jellegű.

A bölcső

Az első tételre – amely akár teljes egészében egy hosszú expozíciónak is felfogható – gyöngéd, melodikus bölcsőtémája, a dallam és kíséret állandó ringatózása, a zenei anyag egyszerű faktúrája[207] miatt a „kilengésektől" mentes, homogén karakter jellemző. Jól érezhető a letisztult zenei gondolkodás, az egyszerűségre való törekvés a formák és motívumok kezelésében, a részek strukturálódásában. Mindez a kései Liszt-művekre jellemző kompozíciós technika egyik ismérve.

Előjegyzés, hangnem, moduláció, harmóniák

Az előjegyzés, a választott hangnem szerepe Lisztnél gyakran szimbolikus jelentésű.

Paul Merrick Liszt hangnemkezelését kutató tanulmányában az előjegyzés nélküli állapotra vonatkozóan a következő kutatási eredményre jutott: „Liszt zenéjében a null-előjegyzés nem minden esetben hordoz szükségszerűen valamilyen szimbolikus jelentéstartalmat; lehetnek olyan esetek is, amikor a zeneszerző tisztán kottaírási okokból nem használ előjegyzést. Javaslatom szerint a null-előjegyzés csak akkor fogható fel szimbólumként, amikor az adott mű szövegében vagy témájában valamilyen, a halállal kapcsolatos jelentéstartalom merül fel. Ilyenkor a null-előjegyzés használata nem véletlen."[208]

---

[206] A mű részletes vizsgálatával a kéziratanyag kutatásán kívül a *Műelemzés* fejezet is foglalkozik, melynek során a kompozíció szerkezetének, zenei mozzanatainak tanulmányozása kerül előtérbe. A kutatói munka folyamán az egyes észrevételek, megállapítások, tanulságok, következtetések – a hasonlóság, illetve azonosság miatt – megismétlődhetnek.

[207] Mindezt az egyszerű, kamarazeneszerű hangszerelés is szolgálja.

[208] Paul Merrick: „…sans ton ni mesure": egy halálszimbólum Liszt zenéjében? *Magyar Zene*, XLI. évf. 2. sz. 2003. május., 226.

Merrick tehát a halál vizuális szimbólumának meglétéhez köti az előjegyzés nélküli hangnemet, ami egyértelmű szándék Liszt részéről *A bölcsőtől a sírig* hangnemkezelésében, tekintettel a zenei tartalom élettel és halállal kapcsolatos tematikájára. A darabban előforduló hangnemeket, hangnemi környezetet értelemszerűen a hozzájuk tartozó különböző előjegyzések jelzik. Merrick a műben található null-előjegyzés használatát abba a csoportba sorolja, ahol a null-előjegyzés csak a mű folyamatában jelenik meg.

Von der Wiege	**1. Die Wiege**	**C**
bis zum Grabe	**2. Der Kampf um's Dasein**	**Ø $D_♭$ Ø $E_♭$ Ø E**
	3. Zum Grabe: Die Wiege des zukünftigen Lebens	**Ø a C $C_♯$**

A C-dúr és a-moll hangnemek mellett a módosítójelek különböző tonális vagy ahhoz közeli környezetet hoznak létre. A tétel hangnemi felépítésének meghatározásakor a hangnemváltások többé-kevésbé érzékelhetők, ugyanakkor ezek a váltások – rövidségüknél vagy irányuknál fogva – inkább átmeneti modulációként értelmezhetők. A kitérés sokszor csak tendencia marad, a harmóniavonulatok gyakran szekvenciamenetben öltenek testet, melynek során a tonalitás középpontjának – az alaphangnak – nincs lehetősége kialakulni. A számos apró tonális mozzanat szakadatlanul formálódik, állandóan befolyásolja a pillanatnyi hangnemérzetet, akadályozza a részek konkrét hangnemi kialakulását. Ennek ellenére akadnak jobban érzékelhető hangnemek, mint például az e-moll (vagy E-dúr), C-dúr, Asz-dúr, Desz-dúr, A-dúr, melyeknél az aktuális hangnemi környezetet az adott hangnem hangjaiból építkező motívumok ismétlése, vagy éppen az új hangnem V. fokának megerősítése hozza létre (31–32., 35–41. ütem). A tonalitásérzetet segíti, ha a zenei textúra körüljárja az adott hangnem hangjait (A-dúr szakasz, 81–100. ütem). Az 51. ütemtől plusz kiegészítésként Liszt a fuvolaszólamot is feltünteti. Ezek a nyolcad harmóniafelbontás-menetek, melyek ritmikailag komplementer szerepet töltenek be, s a négykezes és a zenekari változatban tudnak megszólalni, szintén hozzájárulnak a zenei szöveg tonalitásérzetéhez. A szólózongora-változatban (és sok más Liszt-zongoraműben) a zenekari hangszerek effajta kiegészítő szólamai általában tájékoztató jellegűek, vagy „ossia" szerepet töltenek be. Céljuk, hogy az interpretáció elképzelésében, a zenei folyamat megvalósításában segítsék a zongoristát.

A mesteri hangnemkezelést igazolja a kifinomult modulációs technika. A kezdeti szakasz a jól ismert I–III. fok: C-dúr – e-moll tercrokon kapcsolatát érzékelteti. A tercrokon kapcsolatok indirekt alkalmazása nyilvánvalóvá válik például a C-dúr – E-dúr viszonylatában.

A hangnemváltás pillanatában az akkordok közötti (vegyes irányú) kromatikus lépések, elmozdulások a modulációt szövevényesebbé teszik, a pillanatnyi hangnemérzetre hatnak. A mollbeli szeptimakkord, a hozzá legközelebbi, késleltetett szűkített négyeshangzat, majd a feloldódó mellékdomináns szeptim vissza-visszatérő akkordmotívumként lebegő tonalitás-érzetet eredményez (29–31., 33–35., 63–65., 67–69., 71–73. ütem).[209] Liszt gyakran alkalmaz akkordkapcsolatokat, melyek szekvenciamenetbe rendeződve folyamatosan újabb és újabb hangnemi környezetet hoznak létre. A hangnemérzet sokszor átmenet nélkül, hirtelen, a mechanikus transzpozíció által változik.

Az akkordmenetekben két alkalommal is megtalálható a Liszt harmóniavilágában oly közismert lebegő jellegű bővített hármashangzat (106. és 108. ütem). A tétel végén az elcsendesedő ringató dallam egyszólamúvá válik, leegyszerűsödik, a hangértékek augmentáló tendenciája lassulást eredményez, mellyel szimbolizálni kívánja a bölcsőben fekvő kisded elszunnyadását.

[209] Ez a lebegő jelleg nem tévesztendő össze az egészhangú skála tonalitást elbizonytalanító hatásával.

A harmóniák megszűnésével az egyszólamú dallam „E” hangra érkező nyugvópontjai nem annyira a konkrét hangnemérzet megerősödését, mint inkább a tétel abszolút alaphangjához történő megérkezést jelentik.

Ezek (valamint a későbbi vizsgálatok tárgyát képező) zenei megoldások Lisztnél a hagyományos romantikus harmóniakezeléstől való elrugaszkodás félreérthetetlen jelei, melyek az impresszionista, hangulatfestő szerkesztésmódok irányába mutatnak.

A teljes zenei szövet alakulásában – akár a dallam, akár a harmóniavonulatok irányát tekintve – felfedezhető a lépésben vagy ugrásban történő konstans felfelé-lefelé mozgás, amely általában a bölcső ringatását hivatott imitálni. A bölcső hangulatát, zenei megjelenítését, a tételcím és a zenei tartalom organikus kapcsolatát tehát Liszt illusztratív zeneszerzői technikával éri el.

Jól érzékelhető, ahogyan megelevenedik a Zichy-tollrajz mint „gyönyörű hangulatteljes képsorozat és bölcselkedés”,[210] melynek a műre gyakorolt inspiratív hatása vitathatatlan, fontos szerepet játszik a szimfonikus költeményt alakító „képalkotó” kompozíciós gondolkodásban.

Hangközök

Átgondolt koncepció húzódik a hangközök építkezésében. A mű elején – a 13. ütemtől kezdve – a kíséretben ringatózó hangközök tágulnak, a kis terctől a tiszta kvintig. A nagy terc leginkább a dallamban fordul elő. A kis és nagy szext már nem szerepel ringatózó mozgásban, azok a későbbi kétszólamú dallamalkotásban, kettősfogásokban jelennek meg. A kis és nagy szeptim leginkább a négyeshangzatok színezésében vállal szerepet. Oktáv három alkalommal szerepel a tételben, a kettősfogású dallamhangot erősíti hangsúlyos helyen, ugrásként nem fordul elő. Ennél nagyobb hangközök nincsenek, a zene tehát oktávkeretben mozog. A kíséretben, illetve a dallamban a szext, illetve a szeptim a határoló kerethangköz. Gyakori előfordulásuk, hangzó jelenlétük miatt a tétel két legmeghatározóbb hangköze a szekund és a terc.

Megjegyzendő, hogy Liszt műveiben a terc (és fordítása: a szext) relációja több síkon is érvényesül: két hang közötti lépésként, illetve harmóniai kapcsolatok fokszám szerinti viszonylatában, avagy zenei szakaszok, akár nagyobb blokkok (sőt tételek) hangnemi kapcsolataiban.

Elmondható tehát, hogy a hangközök mesteri elrendezése, a művészi bánásmód a diatonikus és kromatikus skála hangjaival, fokaival fontos kifejező szerepet tulajdonítanak a dallammenetek és a szervesen kapcsolódó kíséret lépéseinek, melyek lényeges összetevői a tétel tartalmi, hangulati elemeinek.

Dallam

Az egész tételre jellemző a zenei folyamat természetes építkezése, a koncepcionalitás a dallamvezetésben, a ritmus és a hangsúlyok kezelésében, s mindezek egymásra épülő, kifinomult megjelenítésében. A mű rövid, lágy sóhajmotívumokkal, ringatózó, párbeszédszerű tercekkel indul, melyek magját képezik az azt követő dallam és kíséret zenei anyagának. Megindul a zenei folyamat, álomszerű, éteri hangulatú dallam veszi kezdetét a hozzá társuló hintázó mozgású kísérettel. Saját hangjaikból építkezve együtt bontakoznak ki, a ritmizált mozgás állandósul, a metrikus lüktetés permanenssé válik, a logikusan összetartozó dallamívek egymást váltják.

[210] Sipos Barbara képzőművész gondolatai a Zichy-tollrajzról.

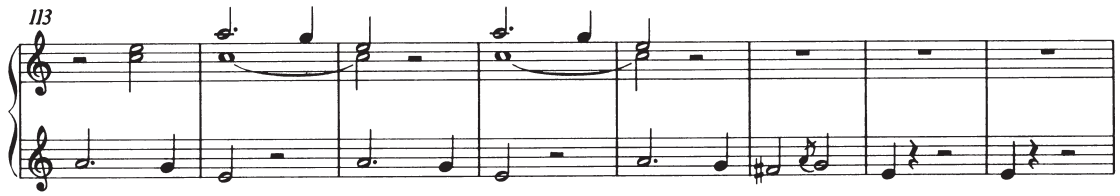
A terc mint kezdeti meghatározó hangköz (tercpárhuzam a dallamban, terclépés a bal kézben) hozzájárul a kristálytiszta éteri hangulat megteremtéséhez.

Általános tendencia a lefelé irányuló dallammenet, melyet a billegő mozgás tágulása, egyes ütemek kezdőhangjainak egyre magasabb szintje, a kromatikus blokkok felfelé lépő szekvenciája, valamint a – kiegészítésnek szánt – fuvolaszólam felfelé irányuló dallammenetei ellensúlyoznak. (Ez utóbbi a négykezes, illetve a zenekari verzióban még inkább releváns szempont.)

Ritmus

A hangközugrások ismétléséből, váltakozásából eredő ringatózó mozgásforma a bölcső ideoda mozgását illusztrálja, egyfajta nyugodt ostinato érzetet kelt. A négy hangból álló „libikóka" alapmotívum ritmusa a (bal kéz) kíséret, amely – a nagyívű dallam mellett – a tétel első felének karakterformáló tényezője marad. A mű második felében a nyolcad ritmusértékek teljesen eltűnnek, ami a dallam szélesedését, a zenei idő egyfajta tágulását eredményezi. A tétel végén a ringatózó mozgást elcsendesedő szólam váltja. A dallam egyszólamúvá egyszerűsödik, lelassul, amely a kisded elszunnyadását jelző mozzanatra emlékeztet.

Az alábbi – mindössze három hangból álló – motívum a két kéz közötti lágy sóhajok párbeszéde imitáció formájában.

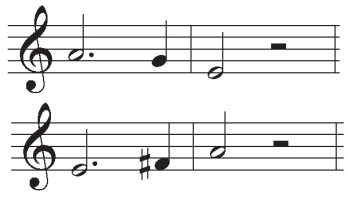

A bölcsőtől a sírig: A Bölcső / Von der Wiege bis zum Grabe: Die Wiege
(részlet az I. tételből)

Tekintettel a dallamirányra, ez a háromhangos „A-G-E" lehajlás magában rejti Liszt ismert keresztmotívumának vízszintes tükörképét:

Bölcsődallam

Keresztmotívum

Elmondható tehát, hogy a könnyed éteri dallamok és motívumok szinte egyfajta gyűjteményt alkotnak. A hangközök finom alkalmazása, a koherens harmóniamenetek, a faktúra egyszerűsége, a szenvedélyes hangvételtől való mentesség mind-mind olyan tényező, amely képes a zene mondanivalóját, lelki tartalmát tökéletesen kisugározni, a bölcsőt – mint az emberi élet kezdetének állapotát – mesterien illusztrálni. Mindez jól mutatja, hogy Liszt milyen kifinomult kompozíciós technikával rendelkezett, s hogy mennyire érezhetők ennek a zenének az érzékeny rezdülései, melyek végső soron a földön túli hangulat hangokban megnyilvánuló jelenségei.

Forma

A *Bölcső* a háromtételes szimfonikus költemény egészét tekintve egyfajta bevezetőként értelmezhető. A tétel formai szempontból visszatérő jellegű, a szakaszok közös és eltérő vonásaik alapján különböző részekre oszthatók, melyben a visszatérés ténye (C-dúrba ágyazott kezdeti motívum a 113. ütemtől) – variált formája ellenére – egyértelmű. Az egyszólamúvá egyszerűsödött dallam záró „E" hangja megegyezik a darab elején induló szintén egyszólamú dallam kezdőhangjával, melynek alapján a mű tökéletes keretet alkot.

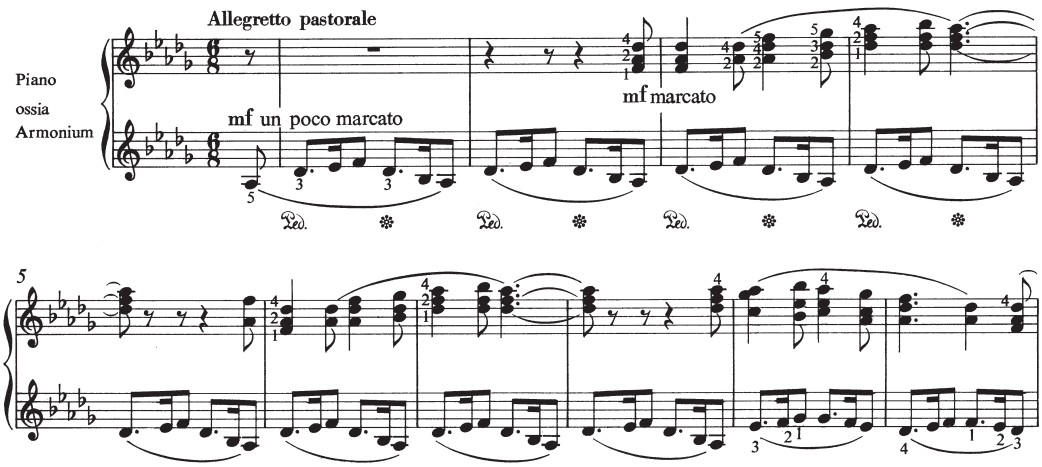
Dinamika, karakter

A *Bölcső* egyszerűségét jelzi az is, hogy Liszt nem alkalmaz sem crescendót, sem decrescendót. Több helyen pianóval és „sempre dolce"-vel érzékelteti a halk hangerő, a lágy hangvétel állandóságát. A címnek megfelelően a bölcső mint az élet kezdetének zenei megjelenítése, karakterábrázolása nem engedhet meg hirtelen vagy erőteljes mozzanatokat a dinamika, hangsúlyok, tempóváltozás, illetve a ritmus vonatkozásában. Az első tétel ugyanakkor szervesen illeszkedik a másik kettőhöz, tartalmi vonatkozásában pedig csak azokat a zenei kifejezőeszközöket alkalmazza Liszt, amelyek az élet kezdetének ártatlanságát, a bölcső világát, annak hű ábrázolását szolgálják.

Analógiák

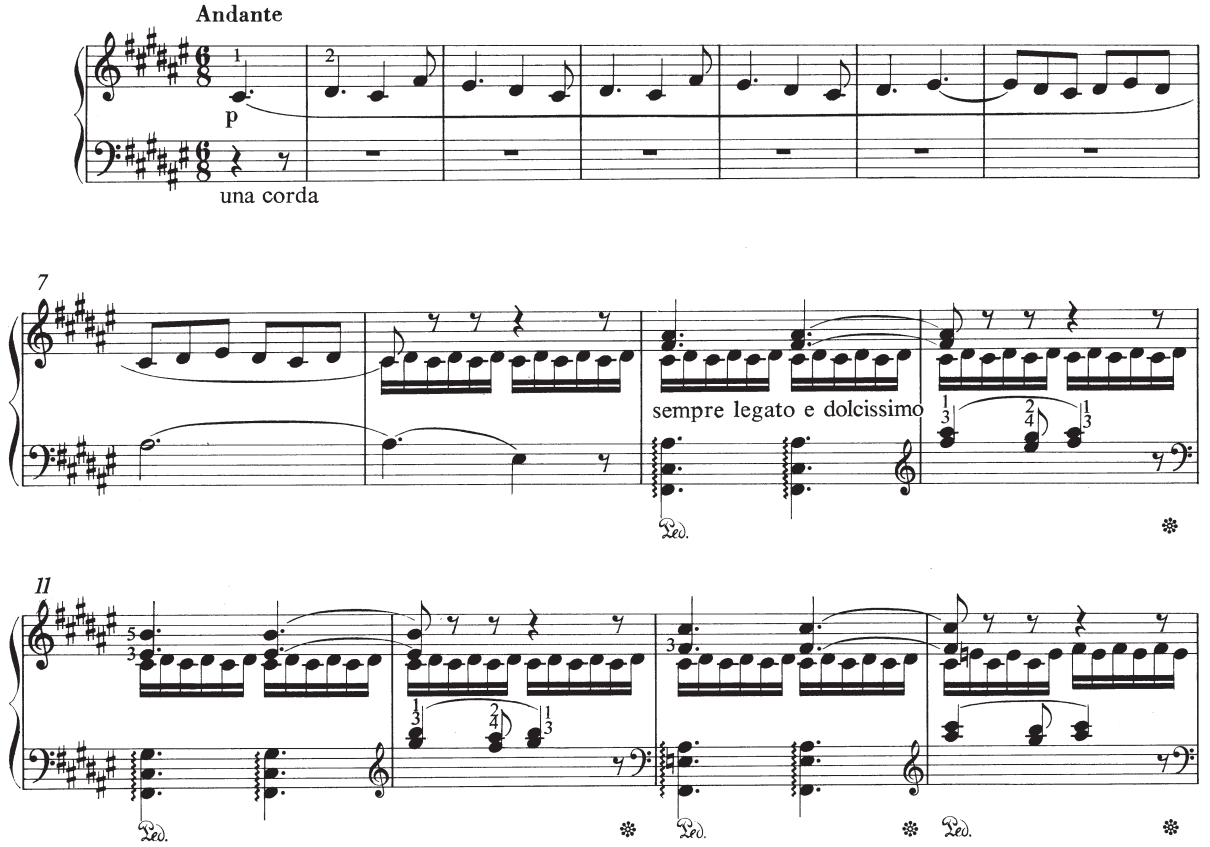
Az I. tétel karaktere, sajátos zenei mozzanatai több más kései Liszt-zongoraműve mutatnak hasonlóságot. Az összehasonlítás szempontjait képezheti a zenei tartalom, a karakter, a hangulatábrázolás, a kompozíciós szerkesztésmód.

Az I. tétel szoros kapcsolatot képez a Megváltó születésének örömteli hangulatát megfestő Karácsonyfa-ciklus *Pásztorok a jászolnál* című tételével, amely egy tipikus pasztorál, szintén a bölcső melegségét, bensőséges hangulatát jeleníti meg. A „siciliano"-szerű ringó mozgást egyrészt az ostinato ritmusba rendeződő fel-le irányú dallamkíséret hozza létre, másrészt a jobb kéz szintén kétirányú dallamíve:

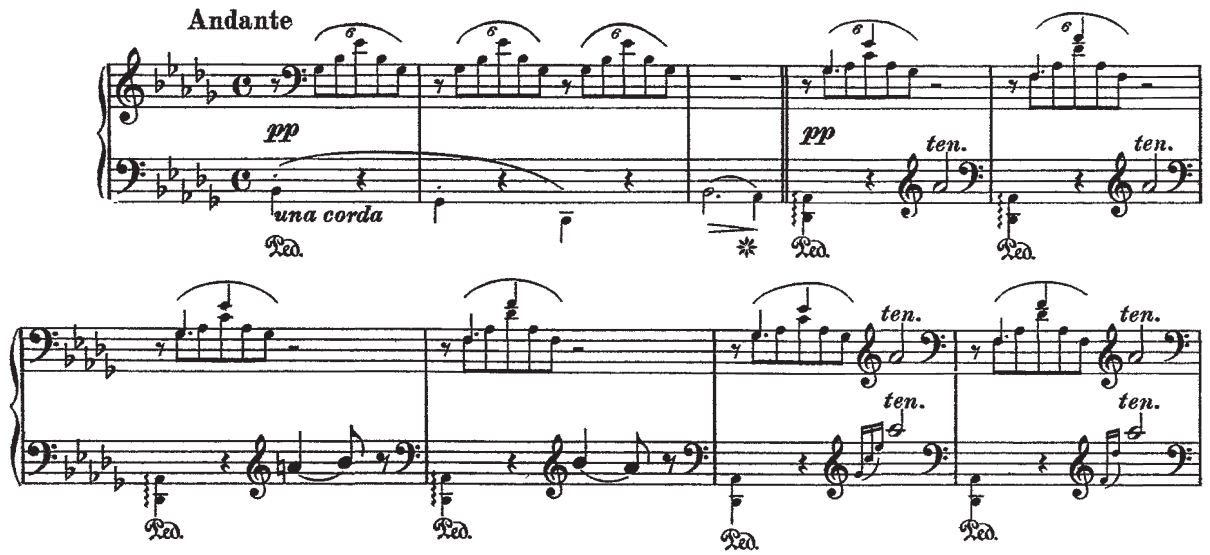
Pásztorok a jászolnál / Die Hirten an der Krippe (Karácsonyfa-ciklus / Weihnachtsbaum No. 3)

A bölcső mozgását megfestő hangulat, a ringatózó jelleg jellemző a sorozat *Altatódal* (Schlummerlied) tételének dallamára is:

Altatódal / Schlummerlied
(Karácsonyfa-ciklus / Weihnachtsbaum No. 7)

A bölcsőre jellemző karakter jelen van például Liszt *Berceuse* című zongoraművében, ahol a ringatózó jelleg a hangpárok, illetve a harmóniák váltakozásaiban testesül meg:

Altatódal / Berceuse

Egyszólamúság

Az egyszólamúság alkalmazása jellemző kompozíciós technikának számít Liszt kései zongoraműveiben (és számos zenekari, kórus-, illetve oratorikus művében). Az I. tétel elején és végén található magányos melódia hangulatfestő jellegű, amely különös atmoszférát teremt a zenei környezetben.

Vajon mi adhatja az egyszólamú dallam különlegességét, varázserejét? Az egyszólamú hangok vezetése alatt a harmónia megfestése, a harmonikus jelleg függ a hangok sorrendjétől, a pillanatnyi megszólalástól. Sajátosságaiktól függően feszültséget, megnyugvást, kitárulkozást, bezárkózást generálhatnak. A képzelőerő felerősödik, az éneklő dallam intenzitása megnő, mivel a megszólalás hangzásbeli attribútumai mindenfajta társszólam, illetve harmóniai környezet hiányában egyedüli szólamként, koncentráltan érvényesülnek.

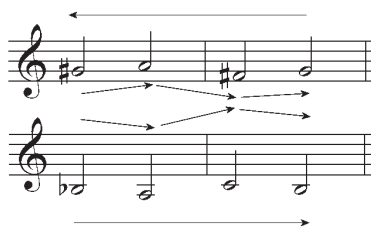
Az egyszólamú dallam dramaturgiai szerepe függ a zene karakterétől, az előzményektől. Lehet kezdő dallam mint indító mozzanat legelső elemként, amely később építkezik. Lehet köztes mozzanat: váltja a harmonikus, két- vagy annál több szólamú részeket, illetve lehet záró mozzanat: a dallam magányossá válik, ellágyul, elcsendesül (decrescendo), megnyugszik, a zenei történések lecsengenek, a tempó lelassul (esetleg teljesen leáll), a dallam augmentált ritmusban kiszélesedik, a hangértékek hosszabbakká válnak (olykor ütemeken átívelő átkötésekkel túlnyúlnak saját értékükön), végül a szólam eltávolodik, elillan a semmibe, megszűnik.

A szimfonikus költeményben mindhárom említett funkció teljes egészében megvalósul. Néhány példa az egyszólamú befejezésre Liszt zongoraműveiben:

- *A bölcsőtől a sírig* (Von der Wiege bis zum Grabe) – I. és III. tétel
- *Angelus!* – Zarándokévek (Années de Pélerinage) III. év
- *Balcsillagzat* (Unstern)
- *Bölcsődal* (Wiegenlied)
- *Elfelejtett keringők* (Valses oubliées) No. 1., 3.
- *Gyászgondola II.*
- *Karácsonyfa-ciklus* (Weihnachtsbaum)
  - *Csendes éj* – No. 2.
  - *Scherzoso* – No. 5.
  - *Valamikor réges-régen* – No. 10.
- *Keresztút* (Via Crucis) – I., X., XI. (unisono), XIII., XIV. (unisono)
- *Petőfi Sándor* (Magyar történelmi arcképek – No. 6.)
- *Resignazione*

Az első tétel záródallama (valamint az elején, a 10. ütemtől) kimozdul a diatonikus környezetből. Ahogyan a megjelenő keresztmotívum tükörfordítása visszavezethető eredeti három főhangjára, ugyanúgy a négy hangból álló „GISZ-A-FISZ-G” dallam az ismert

„B-A-C-H” motívum rákfordítására, illetve vízszintes tükörképére emlékeztet:

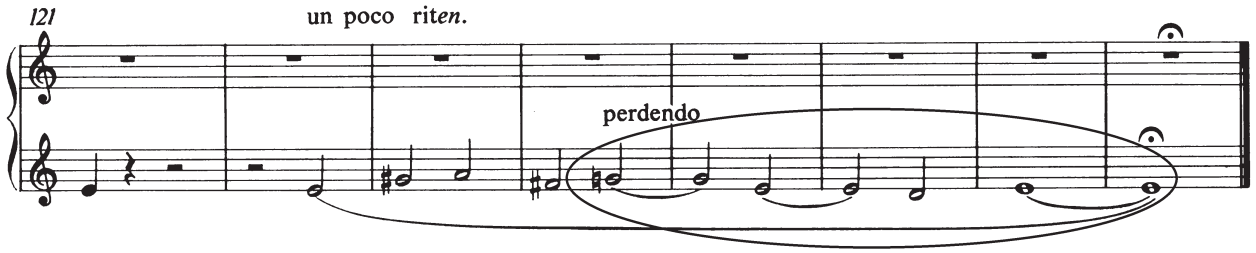

B-A-C-H motívum

Hogy mindez tudatos-e vagy sem? Erre nehéz választ adni. Mindenesetre Liszt az egyszólamú dallamokat – hangközlépéseiket, irányukat tekintve – gazdagon kezeli. Már a mű elején a hangkészletek vegyes alkalmazása, szabadon kezelése előrevetíti a következő, diatonikus és kromatikus részek váltakozását, vegyítését, amely a mű folyamán a kifinomult hangnemi modulációk meghatározó eleme marad.

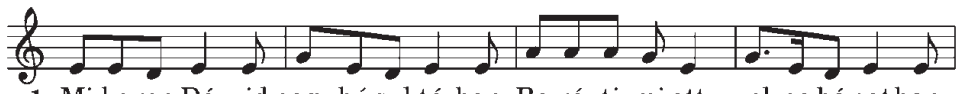
A pentaton hangokat tartalmazó egyszólamú dallamtöredékek gregorián fordulatokra emlékeztetnek. Mindez nem lehet véletlen. A néhány magányos hang a belülről fakadó, a Teremtőt magasztaló gregorián zene hangulatával transzcendentális közegbe, a hit, az Isten és ember kapcsolatának közelségébe helyezi a művet.

A tétel záródallama – a lefelé ugró kis terc és nagy szekund, majd a felfelé lépő nagy szekund – a gregoriánban, illetve a magyar népdalban is ismert fordulatot idéz:

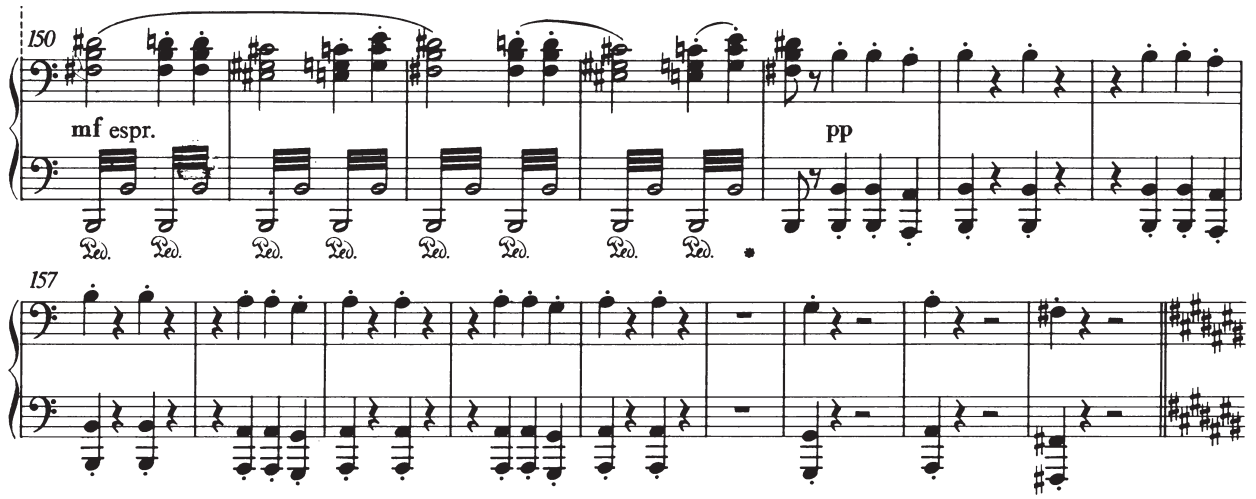

A bölcsőtől a sírig: A Bölcső / Von der Wiege bis zum Grabe: Die Wiege
(I. tétel vége)

Ebben a pillanatban a motívum zárlattá alakul, a befejező hang megerősítést nyer. Ugyanez a motívumrészlet megtalálható Kodály *Psalmus Hungaricus*ának „Mikoron Dávid nagy búsultában" című kórusrészletének első felében is:

A motívumból származó nagyszekund-lépések a harmadik tétel 154–161. ütemében újra hallhatók, melyekben a ritmizált staccatók lecsupaszított „csontzenének" hatnak, mintegy jelképezve a kérlelhetetlen halál kopogását.

A bölcsőtől a sírig: Sír – bölcső az eljövendő élethez
Von der Wiege bis zum Grabe: Zum Grabe: Die Wiege des zukünftigen Lebens (részlet a III. tételből)

Az I. tétel – és egyben a teljes mű – érdekessége, hogy számos zenei mozzanatot sorakoztat fel, melyeket sokszor idézeteknek érzünk, csupán részlegesen hangzanak fel, egymás utáni – viszonylag rövid – megszólalásuk a mellérendeltség érzetét kelti, miközben a részek határoló pontjainál a hangi, motivikus, hangnemi, ill. ritmusbeli kapcsolódást szervesnek, megszakítás nélkülinek érezzük. Bizonyos zenei mozzanatok viszont szekvenciába rendeződnek, blokkokba tömörülnek, így epizódjelleget magukra öltve hosszabb időn át biztosítják a formai szakaszok kapcsolatát, a zene előrehaladását. Végeredményben ezen különböző hosszúságú és funkciójú részek kapcsolódó egymásutánja képezi a zenei folyamat koherenciáját, s teszi a tételt oly színessé, különlegessé.

A lét küzdelmei

A második tételben is felfedezhető a bölcsőtéma, azonban teljesen átváltozott, harcias, heroikus karakterben. A csatatémaként felcsendülő dallam csupán a hangok számában és irányában mutat közös vonást a bölcsőtémával, egyébként minden tekintetben szélsőséges kontrasztot alkot. A téma az embert szimbolizálja, kétféle ellentétes karaktere az ártatlanság jegyében a születés csodáját, valamint az élet során vívott heves küzdelemsorozatot jeleníti meg.

Jól kivehető a szakaszok fejlődése, a szekvenciamenetekbe rendeződés. A tétel változatos karakterét a heroikus téma és az állandóan fejlődő ünnepi, himnikus második téma adja, melyek párbeszédszerű váltakozással, nagyívű terjeszkedéssel a tétel végén lévő katartikus csúcspont felé haladnak. A zenei anyag fokozatos fejlesztése, a feszültség növelése jól érzékelhető annak ellenére, hogy a hosszabb, ellentétes karakterű zenei blokkok váltakozása, a csatatéma újbóli indulása töredezetté teszi a fokozást a tétel első felében.

A 21. ütemtől elindul egy felfelé irányú terjeszkedés (mely építkező folyamat az 58. ütemben ismét újraindul): a kezdeti staccato téma, a kettősfogású oktávok (terc+szext, illetve szext+terc) legato dallama, az orgonapont és a dallammá váló oktávtremolók, majd „üstdobváltó" oktávugrások kombinációi harmóniai struktúrába rendeződnek, különböző harmonikus szinteken haladnak, mely zenei mozzanategyüttes mesteri példája a fokozás, az építkezés lépcsőfokait kitöltő zenei anyag elrendezésének. A felfelé tendálás melodikus sorokat alkot, a textúra állandóan formálódik anélkül, hogy stabilizálódnának az akkordok. Rövid ideig, csupán átmenetnek érezzük az adott hangnem jelenlétét, azonban a kellő pillanatban elmozdul, hogy még véletlenül se váljék állandóvá a tonalitásérzet, ezzel is érzékeltetve a második tétel sugallt üzenetét: az emberi lét bizonytalanságát.

A 90. ütemtől kezdődően, a H-dúr csúcsponthoz vezető szakasz vegyesirányú oktávugrásai, a hirtelen megjelenő fanfárjellegű E-dúr rész (106. ütemtől) és a ritmikus unisono oktávmenetek váltakozása után a G-dúr hangkészletből kiinduló oktávok zaklatott ♫♩ ostinato ritmusban érkeznek a mű érzelmileg is legfűtöttebb H-dúr tetőpontjához. A gyors repetitív akkordok a zenekari változatban játszó vonósok tremolóit, a fúvósok kitartott *ff* hangjait igyekeznek visszaadni.

Zeneelméleti szempontból a zenei textúrát, annak fejlődését vizsgálva akad néhány érdekesség, ami választ adhat arra a kérdésre, hogy konkrétan melyek azok a zenei kifejezőeszközök, kompozíciós technikák, amelyek a tétel hangzó anyagát szokatlan karakterbe burkolják, s amitől a második tétel oly különleges hangulatot sugároz.

III.

Eckhardt Mária

Széchenyi-díjas zenetörténész, Liszt-kutató

Eckhardt Mária a Liszt-kutatás nemzetközileg elismert képviselője, akinek több évtizedes forrásfeltáró munkája, rendkívüli alapossága és a zeneszerző életműve iránti mély elkötelezettsége új szempontokat kínált Liszt késői alkotói korszakának megismeréséhez. A vele készült beszélgetés során *A bölcsőtől a sírig* című szimfonikus költemény keletkezés-történetéről, kéziratos forrásairól, valamint Liszt vallásos szemléletéről és a ferences hagyományhoz fűződő kapcsolatáról vall. Megtiszteltetés számomra, hogy doktori értekezésem elkészítése során Eckhardt Mária szakmai támogatására és útmutatásaira támaszkodhattam. Észrevételei, tanácsai és a kutatásaimhoz nyújtott segítsége fontos szerepet játszottak abban, hogy *A bölcsőtől a sírig* című művet ne csupán egy késői kompozícióként, hanem Liszt rendkívüli művészi életútjának egyik összegző alkotásaként közelíthessem meg.

A tudományos életmű és a személyes kötődés

Pályafutása során rengeteg dokumentumot és forrást tárt fel. Ha Liszt teljes életművére tekintünk, az Ön számára melyik az a felfedezés vagy dokumentum, amely a leginkább megvilágította Liszt emberi nagyságát és azt az áldozatvállalást, amivel a magyar zenekultúrát szolgálta?

Sokszor megkérdezték már, hogyan lett Liszt életműve, elsősorban a vele kapcsolatos dokumentumok feltárása a kutatói tevékenységem központi témája. Valójában azzal kezdődött, hogy az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában, ahol pályám elején, 1966 és 1973 között dolgoztam, főnököm, dr. Kecskeméti István rám bízta a jelentős számú, csak nagy vonalakban, részben hiányosan vagy tévesen katalogizált, sőt több esetben azonosítatlan Liszt-zeneműkézirat új, alapos feldolgozását. Ez a munka megkívánta, hogy elmélyüljek a zeneszerző teljes életművének megismerésében, és mennél többet tudtam meg Lisztről, annál izgalmasabbnak és vonzóbbnak éreztem a feladatot. Olyan zeneszerzőt ismertem meg Liszt személyében, aki csodálatos tehetségét az emberiség javára akarta használni („*Génie oblige! – A tehetség kötelez!*” volt a jelmondata), nyitott volt minden újításra, amelyet pályatársai művészetében is elismert és önzetlenül támogatott. A Nyugat-Magyarországon, német ajkú családban született, serdülő és ifjúkori formáló éveit Franciaországban megélt, ezért elsősorban francia kultúrájú fiatal művészben a magyar identitás csak akkor érlelődött meg, amikor elismert virtuózként 1839/40 fordulóján először látogatott haza, és a reformkori lelkesedéstől fűtött különleges fogadtatásból megértette, hogy „*másutt mindenhol a közönséggel van dolgom, de Magyarországon a nemzethez szólok!*”[222] Ekkor egy életre felvállalta, hogy a maga eszközeivel mindent megtesz szülőhazája kulturális felemelkedéséért.

[222] Francia nyelvű levél Festetics Leónak, Lipcse, 1841. márc. 21. Prahács, Margit: *Franz Liszt. Briefe aus ungarischen Sammlungen 1835–1886*, Budapest – Kassel etc.: 1966, Akadémiai Kiadó – Bärenreiter, Nr. 9, 49. p.

Ebből az időszakból származik a Rákóczi-indulónak az a feldolgozása, amelynek kiadását a cenzúra nem engedélyezte, és eredeti kézirata az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában található. Egyik első nagy élményem volt ennek a kéziratnak a részletes feldolgozása, megszólaltatása egy rádióelőadás keretében, és később egy nagy tanulmányban való bemutatása, mégpedig együtt ennek a magyarság számára nemzeti jelképpé vált indulónak több más, későbbi Liszt-feldolgozásával, amelyeknek autográfjait szintén az OSzK Zeneműtára őrzi.[223] De az OSzK többi Liszt-kéziratával való foglalkozás is rengeteg tanulsággal szolgált számomra, olyannyira, hogy később egy teljes könyvet szenteltem nekik, amelynek összeállítása már arra az időre esik, amikor 1973 és 1986 között az MTA Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályának tudományos munkatársa voltam. A könyv angol nyelven az 1986-os Liszt-jubileum évében jelent meg.[224] A Zenetudományi Intézetben töltött éveim során ösztöndíjas tanulmányutak és konferenciákhoz kapcsolt kutatások keretében lehetőségem nyílt arra, hogy számos értékes, részben még ismeretlen Liszt-dokumentumot (zeneműkéziratokat, kottakiadványokat, leveleket, egyéb forrásanyagot) kutassak fel a világ számos részén különféle gyűjteményekben; ezek közül óriási anyagával kiemelkedik a weimari Goethe-Schiller Archívum, amelynek évente visszatérő „törzs-kutatója" lettem. Egyre jobban lenyűgözött Liszt emberi nagysága és életművének jövőbe mutató jelentősége. Aktív zenészként az általam alapított és 52 évig vezetett OSzK Kórussal lehetőségem nyílt számos kórusműve, köztük a Magyarország számára komponált *Esztergomi mise* és a *Magyar koronázási mise* előadására, amelyeknek Liszt-korabeli bemutatói annak idején mind zenei, mind társadalmi-politikai szempontból kiemelkedően fontos eseményei voltak a hazai kulturális életnek. – Pályafutásom végül a Zeneakadémia (Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola / Egyetem) állandó Liszt Ferenc Emlékmúzeumának és Kutatóközpontjának létrehozásával és mintegy negyedszázados vezetésével érte el a csúcspontját – mint ahogy maga Liszt is élete utolsó másfél évtizedében fogyatkozó ereje és drága ideje nagy részét a Zeneakadémiának áldozta, kezdetben az alapítás körüli tevékenységével, majd az intézmény elnökeként és a legfelsőbb szintű zongoristák tanáraként. 1873-ban, az alapítás körüli megbeszélések idején ő maga nyilatkozott arról, miért vállalja idősödve is ezt a nehéz feladatot: *„Engedtessék meg nekem, hogy a magyar nyelvben való sajnálatos járatlanságom ellenére születésemtől a sírig szívemben és érzéseimben magyar maradjak, és ennek megfelelően odaadóan elő kívánjam mozdítani a magyar zenekultúra ügyét."*[225] Mélyen meghatott, amikor kézbe vehettem azt a levelét, amelyben a Zeneakadémia javára rendelkezett budapesti hagyatékáról,[226] – ennek köszönhető az utolsó budapesti lakásában, a Régi Zeneakadémia I. emeletén létrehozott emlékmúzeumban őrzött sok eredeti hangszere, valamint hagyatéki bélyegzővel ellátott, értékes könyv- és kottatára (ezeknek a feldolgozása – múzeumi kollégáim közreműködésével – és annotált katalógusuk publikálása is örömteli munkám volt).[227] Liszt megismerését tovább mélyítette bennem és nagyon sok örömet okozott a múzeum állandó kiállítása mellett az általában évente változó időszakos kiállítások megrendezése, valamint a 2011-es Liszt-bicentenáriumra készült, bel- és külföldön sok helyre eljutott plakátkiállítás („*Magyar és európai – Liszt Ferenc 1811-1886*") összeállítása.

---

223 Eckhardt, Mária: „Die Handschriften des Rákóczi-Marsches von Franz Liszt in der Széchényi Nationalbibliothek, Budapest", *Studia Musicologica XVII* (1975), pp. 347-405. U.a. rövidebben: „Liszt Rákóczi-indulójának kéziratai az Országos Széchényi Könyvtárban", Magyar Zene XVII/2 (1976. június), pp. 161-189.

224 Eckhardt, Mária: *Franz Liszt's Music Manuscripts in the National Széchényi Library, Budapest*, Budapest: 1986, Akadémiai Kiadó. /Studies in Central and Eastern Ezuropean Music 2/.

225 Német nyelvű levél Augusz Antalnak, Weimar, 1873. május 7, Prahács i.m. No. 249, pp. 159-160.

226 Német nyelvű levél Ábrányi Kornélnak, a Zeneakadémia titkárának, Weimar, 1881. május 22. Ep. 4.151. Nyomtatásban: La Mara ed.: *Franz Liszt's Briefe, 2. Bd*, Leipzig: 1893, Breitkopf & Härtel, No. 278, 308. p.

227 Eckhardt Mária közr. /ed.: *Liszt Ferenc hagyatéka a budapesti Zeneművészeti Főiskolán / Franz Liszt's estate at the Budapest Academy of Music*, I. Könyvek / Books, II. Zeneművek / Music, Budapest: 1986, 1993, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola / A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tudományos közleményei 1, 3/.

Ugyancsak 2011-hez kötődik a Liszt-életműből nekem különösen kedves *Krisztus* oratóriumról írt könyvem,[228] továbbá a Liszt Ferenc Emlékmúzeum legszebb, legértékesebb dokumentumaiból összeállított, kollégáimmal együtt kommentált dísz-album[229] kiadása, valamint a legnagyobb budapesti Liszt-kiállítás (*„Liszt és a társművészetek"*) és a hozzá kapcsolt nemzetközi Liszt-konferencia fő szervezői munkája.

Liszt és a ferences rend

Ön a nemzetközi Liszt-kutatás elismert szakértőjeként behatóan foglalkozott Liszt és a ferences rend kapcsolatával, a zeneszerző mély vallásosságával. A bölcsőtől a sírig aszketikus zenei nyelvezetében menynyire érhető tetten ez a ferences alázat és tekinthető-e ez az utolsó szimfonikus költemény a mester olyan végső hitvallásának, amelyben a földi lét utáni világ már a sallangoktól megtisztított, megnyugvást kereső spirituális bizonyságtételként jelenik meg?

Köztudott, hogy Liszt utolsó szimfonikus költeménye, *A bölcsőtől a sírig (Von der Wiege bis zum Grabe)* Zichy Mihály Lisztnek ajándékozott, 1881. április 6-i keltezésű rajzának ihletésére keletkezett – ezt a zeneszerző Zichyhez intézett köszönő levele is egyértelművé teszi: *„Híres képíró! Kegyed nagyszerű ajándékot adott nekem. Rajza: 'A bölcsőtől a sírig' csodálatos szimfónia. Megpróbálom, hogy azt hangjegyekbe öntsem, s a művet kegyednek ajánljam. Baráti tisztelettel Liszt."*[230] A 80. születésnapjához közeledő Lisztet mélyen megérintette és nyilvánvalóan összegzésre indította a rajz (eredeti felirata: *„DU BERCEAU JUSQU'AU CERCUEIL"*, szó szerinti fordításban „A bölcsőtől a koporsóig"), amelyen a gyermekét dajkáló anya és a gyászolók fölött elhelyezkedő, tőlük babérágakkal elválasztott, a Művészetet szimbolizáló alak feje fölötti angyalok egyike az Ég felé mutat – annál is inkább, mivel mélyen vallásos ember lévén, egész életében foglalkoztatta a művészet és a transzcendencia kapcsolata. Már 1834-ben így írt: *„Akárcsak régen, sőt, [ma] még inkább, a zenének a NÉP és ISTEN után kell kutatnia, összekötő kapocsként kell szolgálnia az egyik és a másik között; jobbá, erkölcsösebbé kell tennie és vigasztalnia kell az embert, valamint áldania és magasztalnia kell az Istent."*[231] Liszt életművét nem is lehet teljesen megérteni, ha nem veszünk tudomást művészi hivatástudatának és istenhitének mindenkori összefonódásáról – ami azonban élete folyamán változó mértékben és más-más módon fejeződött ki. A ferences szellemiség, amely apja révén családi hagyomány is volt, mindvégig fontos szerepet játszott Liszt Ferenc életében is. A 2007-es Szent Erzsébet-jubileumi évben egy fontos időszaki kiállítást szenteltünk a múzeumban *„Liszt Ferenc Szent Erzsébet nyomában"* címmel a jótékony Lisztnek, ferences olvasmányainak, kapcsolatainak, konfráteri csatlakozásának a ferences rendhez (1858), és természetesen kiemelten a ferences vonatkozású kompozícióinak, köztük a *Szent Erzsébet legendájá*nak.

---

228 Eckhardt Mária: *Liszt Ferenc Krisztus oratóriuma és a Zeneakadémia / Franz Liszts oratorio Christus and the Budapest Academy of Music*, Budapest: 2011, Helikon Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem.

229 Eckhardt Mária szerk./ed.: *Génie oblige! A budapesti Liszt Ferenc Emlékmúzeum kincsei / Treasures from the Budapest Liszt Ferenc Memorial Museum*, Budapest: 2011, Helikon kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem.

230 Francia nyelvű levél, Bécs, 1881. április 12, ld. Legány Dezső: „Liszt és a művész Zichyk", *Magyar Zene* 1988/3, 303-310. A korabeli magyar fordítás: *Fővárosi Lapok*, 1881. április 21.

231 1834-ben megfogalmazott francia nyelvű szöveg, amelyet Liszt csak 1835. augusztus 30-án publikált „A művészek helyzetéről és a társadalomban betöltött szerepükről" című cikksorozatának 5. közleménye befejező részében. Pethő Csilla fordítása, ld. Kim Katalin szerk.: *Liszt Ferenc: A művészek helyzetéről és a társadalomban betöltött szerepükről*, bev. és közr. Eckhardt Mária, Joseph d'Ortigue: *Életrajzi tanulmányok I. Liszt Ferenc*, bev. és közr. Kaczmarczyk Adrienne. Budapest: 2025, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, 88. p. /Források a 19. század zenetörténetéhez 1./

A kiállítás forgatókönyvének összeállításán kívül több előadást és tanulmányt is szenteltem ennek a témakörnek, de most a Te kérdésed döbbentett rá, hogy az idős Liszt kompozícióinak végletes leegyszerűsödése, a virtuóz korszak sallangjainak elhagyása, a lényegre való koncentrálás, zenéjének egyre erősödő meditatív szellemisége nemcsak általánosságban függhet össze azzal, hogy kora előrehaladtával, élete súlyos megpróbáltatásai során vallásos hite elmélyült, 1865-ben a kisebb egyházi rendeket is felvette – hanem ehhez konkrétan is hozzájárulhatott az egyre jobban megélt ferences egyszerűség. Nem kétséges, hogy mindez az utolsó szimfonikus költeményben is megnyilvánul.

Első találkozás a kézirattal

Számomra Ön tette lehetővé, hogy a disszertáció elemzői munkájához hozzáférhessek a szimfonikus költemény kéziratához elemzés céljából. Felidézné, mit jelentett az Ön számára, amikor annak idején a washingtoni könyvtárból kikért forrásanyagot először teljes egészében áttekintette? Milyen hatással volt Önre ez a közvetlen találkozás a kései remekmű autográfjával, amelyből később emlékezetes előadást is tartott?

Amikor 1993-ban a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban (Library of Congress) kutattam, igyekeztem kézbe venni és Liszt-adatbázisunk számára részletesen leírni a zenei gyűjteményben található minden Liszt-kéziratot. Különösen is érdekelt a könyvtár nemrég vásárolt kézirata *A bölcsőtől a sírig* szimfonikus költemény két- és négykezes zongoraverziójából, amelyről azonban kiderült, hogy éppen a restaurátor-műhelyben dolgoztak az agyonjavítgatott, részben másolói, részben eredeti kéziratok számos átragasztásának a feloldásán. Abban a kivételes szerencsében volt részem, hogy a műhelyben megengedték a bonyolult kéziratköteg tanulmányozását, sőt én győztem meg őket, milyen fontos munkát végeznek, milyen jó, hogy a feloldott átragasztások alatt tanulmányozhatjuk a mű keletkezésének fokozatait. Másolatokat is kaptam, amelyeket később itthon részletesen is tanulmányozni tudtam. A washingtoni kéziratköteg analizálása és a levelezésekből, egyéb dokumentációkból vett adatok együttvéve világosan kirajzolták *A bölcsőtől a sírig* keletkezéstörténetét, amely megrendítően dokumentálta az egyre többet betegeskedő, közelgő halálára készülő Liszt életének summázását és az örök életbe vetett hitének zenei eszközökkel való kinyilvánítását. 2006. december 1-jén egy nemzetközi Liszt-konferencián német nyelven tartottam a műről az első előadást Stuttgartban, amelyet az ugyanazon év májusában elhunyt nagy zenetudós, Legány Dezső emlékének ajánlottam, aki részletesen foglalkozott Liszt Ferenc és a Zichy család művész tagjainak munkásságával.[232] Ezt követően a Liszt Ferenc Társaság *„Találkozások Liszt Ferenccel”* című előadás-sorozatának keretében itthon magyarul is volt módom bemutatni ennek az előadásnak egy sok zenével illusztrált verzióját.

232 Legány Dezső: „Liszt és a művész Zichyk”, *Magyar Zene* 1988/3, pp. 303–310, továbbá *Liszt Ferenc Magyarországon 1869–1873* (Budapest: 1976, Zeneműkiadó) és *Liszt Ferenc Magyarországon 1874-1886* (Budapest: 1986, Zeneműkiadó) című könyvei több helyén.

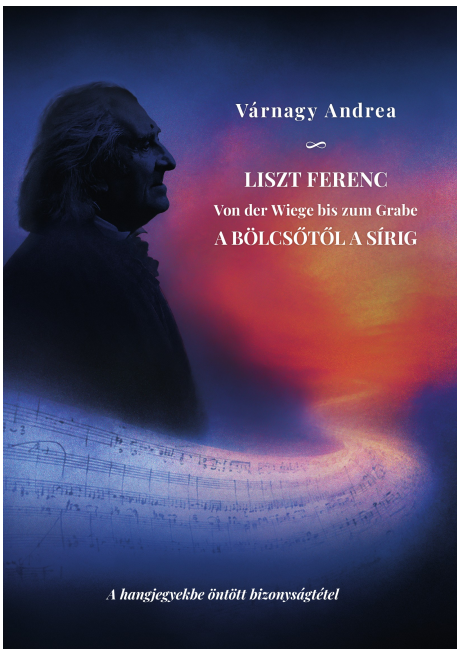
A disszertáció és a kutatói mentorálás

Doktori munkámat Ön szakmai tanácsaival és korrekcióival segítette. Melyek voltak azok a legfontosabb szempontok vagy „liszti igazságok", amiket mindenképpen fontosnak tartott átadni számomra a disszertáció véglegesítése során?

Amikor megtudtam, hogy *A bölcsőtől a sírig* zongoraverziójának gyakori, avatott előadójaként DLA értekezést készülsz írni a műről, úgy döntöttem, hogy átadom a Library of Congressben szerzett kéziratmásolatokat, amelyek zenei elemzése (természetesen a jogtulajdonos könyvtár engedélyével) bizonyára számos tanulsággal fog szolgálni számodra. Munkád megkezdése előtt a Liszt Ferenc Társaság kétnyelvű folyóiratában közöltem egy rövidített, képekkel illusztrált összefoglalást kutatásaimról.[233] Ennek függelékében összefoglalást adtam a különféle verziókról a leghasználatosabb műjegyzékek száma szerint, valamint részletesen bemutattam a keletkezéstörténetet dokumentumokban. A tanulmányban rámutattam a számomra legfontosabb tanulságra: az idős Liszt, aki a rajz kézhez vétele után azonnal hozzálátott *A bölcsőtől a sírig* megkomponálásához, és alig egy hónap alatt el is készült a *Wiegenlied (Bölcsődal)* kéziratával, végül csak hosszas töprengés, próbálkozás után, mintegy két év alatt alakította ki a teljes mű végleges alakját. 1881. júliusában elszenvedett balesete elmélyítette benne a közelgő vég tudatát, és arra késztette, hogy több fokozatban átdolgozza a befejezést, amely hangnemi változtatásával (az eredeti, „földhöz ragadt" C-dúrból a szakrális Cisz-dúrba való felemelkedéssel) is kifejezi, hogy „A sír: az eljövendő élet bölcsője". Úgy gondolom, hogy ez a rövid, de magvas tanulmány segítségedre lehetett. Amikor dolgozatod első verziójával elkészültél, akkor már inkább csak a zenetörténeti részhez adtam szakmai tanácsokat, ajánlottam további irodalmat, módszertani megoldásokat. A zenei elemzésekhez nem szóltam hozzá, hiszen ebben témavezetőd, Király Csaba jelentős segítséget tudott nyújtani. Igazán örülök, hogy a doktori bizottság nagyra értékelte a munkádat – olyannyira, hogy szükségesnek látta könyv formájában való megjelentetését is.

233 Eckhardt Mária: „'Von der Wiege bis zum Grabe': visszapillantás egy művészéletre. Legány Dezső emlékének / 'Von der Wiege bis zum Grabe', a musician's life in retrospect. In memoriam Dezső Legány", (*Liszt magyar szemmel / The Hungarian View of Liszt*, 2022. április, Nr. 47, pp. 2–15).

Előrendelés

Várnagy Andrea

Liszt Ferenc – A bölcsőtől a sírig

Von der Wiege bis zum Grabe
A hangjegyekbe öntött bizonyságtétel

A kötet előrendelhető a kívánt példányszám megjelölésével
az alábbi e-mail-címen:

zenevarazslat@zenevarazslat.hu

A kötet ára: 9 900 Ft

Összukrajnai Állami Kárpáti Kiadó · ISBN 978-966-671-609-8